

УДК 631.115.8: 330.341

*Славкова О.П., д.е.н., доцент, завідувач кафедри бухгалтерського обліку,
Сумський національний аграрний університет*

*Калачевська Л.І., к.е.н., доцент, доцент кафедри менеджменту ЗЕД та
євроінтеграції, Сумський національний аграрний університет*

**Сільськогосподарська кооперація як механізм стимулювання
інноваційного розвитку аграрного сектору України**

*Slavkova O.P, Ph.D., Professor, Head of Accounting department, Sumy National
Agrarian University*

*Kalachevska L.I., Ph.D., associate professor, assistant professor of management
of foreign trade and European integration, Sumy National Agrarian University*

**Cooperation in agriculture as a mechanism of stimulation for innovative
development of agricultural sector in Ukraine**

Анотація.

Стаття присвячена питанням розвитку кооперативного руху в Україні та сільськогосподарської кооперації. В статті представлено аналіз сучасного стану сільськогосподарської кооперації в Україні, виявлено та проаналізовано основні причини, що стримують розвиток кооперативів. Вивчені питання розвитку кооперативів, їх нормативне забезпечення діяльності, форми та методи роботи. За результатами дослідження встановлено, що в Україні існують організаційно-економічні та правові умови не сприяють розвитку кооперативного руху на селі. У той же час об'єднання селян у кооперативи сприятиме ефективній реалізації ресурсного потенціалу сільського господарства при збереженні робочих місць, соціальному розвитку сільських територій. У статті обґрунтовуються

необхідність та перспективи відродження сільськогосподарської кооперації в Україні. Визначенні проблеми розвитку кооперативів в аграрному секторі, розглянуті питання інновативності кооперації в сільському господарстві. Визначено вплив розвитку сільськогосподарської кооперації на стимулювання інноваційного розвитку аграрного сектору України.

Розглянуто міжнародний досвід кооперації та кращі міжнародні практики. Запропоновано першочергові заходи, які сприятимуть розвиткові кооперативного руху на селі.

Summary

This article is devoted to issues of the cooperative movement development and agricultural cooperation in Ukraine. It represents the analysis of the current state of agricultural cooperation in Ukraine, identifies and examines the main reasons that hinder the development of cooperatives. The issues, mentioned above, have been studied, alongside with regulatory maintenance of cooperative activities, forms and methods of its operation. According to the research results, in Ukraine there are organizational, economic and legal conditions that do not encourage the development of rural cooperative movement. At the same time, farmers, who have merged into cooperatives, will contribute to the full realization of agricultural resource potential while preserving job places and promoting social development in rural areas. The article substantiates the necessity and prospects of the agricultural cooperation revival in Ukraine. The developments issues of cooperatives in the agrarian sector have been defined, together with rural innovation issues. The impact of agricultural cooperation development on rural innovative development in Ukraine is determined.

International experiences of cooperation and best international practices have been considered. Initial measures have been suggested that will encourage the cooperative movement development in rural areas.

Ключові слова: кооперація, сільськогосподарська кооперація, сільське господарство, кооперативи, інновації

Key words: cooperation, agricultural cooperation, agriculture, cooperatives, innovations.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Основні напрями розвитку сільськогосподарської кооперації повинні зосереджуватись на розв'язанні проблем, що в сукупності забезпечують підвищення конкурентоспроможності сільського господарства та її прогресивному розвитку на основі інновацій. Серед таких, вважаємо, досить важливе місце посідає необхідність удосконалення інноваційних механізмів розвитку кооперативного руху та вплив даних процесів на розвиток сільських територій.

На жаль на сьогодні ефективність дрібного сільськогосподарського виробництва та процесу реалізації наразі є низькою, а фермерські та невеликі сільськогосподарські підприємства здебільшого не спроможні самотійно забезпечити покращення показників діяльності. Саме тому, вважаємо, вирішення даної проблеми вимагає окремої уваги науковців та практиків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розвитку сільськогосподарської кооперації досліджувалися: В. В. Зіновчуком [1], М. Й. Маліком [2, 3], В. Я. Меселем-Веселяком [4], В. К. Збарським, М. П. Гриценком [5], В.А. Пулімом [6], В.О. та іншими. Проблемним питанням інноваційного розвитку аграрного сектора нашої держави присвячені наукові праці відомих українських вчених В.М.Трегобчука [7], О.І.Шкільова, О.В.Шубравської [8]. Але сучасні умови ставлять перед нами питання щодо розвитку кооперативів в умовах глобалізації, змін в законодавці, вступу України в європейський союз. Але залишається багато

питань, які стосуються особливостей функціонування кооперативів, їх законодавчого забезпечення та впровадження інноваційних моделей.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є окреслення головних цілей кооперації, аналіз міжнародного досвіду, розробка інноваційних механізмів розвитку кооперації в Україні та висвітлення питань щодо впливу кооперації на розвиток сільських територій.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Чому саме кооперативи розглядають як один зі сталих елементів ринку. На це питання можна відповісти наступним чином, він має три фактори успішності, а саме забезпечення всього ланцюга від виробництва до переробки. Перше це позиція в ланцюгу ціноутворення, друге в ланцюгу руху виробленої продукції від кооперативу до споживача, формування ціни для переробників сільськогосподарської продукції, оптових та роздрібних покупців.

До двох інших факторів відносять внутрішнє керівництво, а саме процес прийняття рішень та їх прозорість, що дає підстави для кооперації членів кооперативів. Останній фактор – це побудова організаційної структури кооперативу, в якому необхідно сформувати соціальний, культурний та політичний аспекти.

Якщо розглянути ринкову долю кооперативів можна сказати, що більше 70-60% кооперативи займають у Франції та Голландії, Литві та Польщі - приблизно 25%, в Україні – до 10 відсотків.

Найбільшу питому вагу займають молочні кооперативи – 55%; з виробництва вина, олив, овочів та фруктів приблизно 40%. Це пов'язано з тим, що вироблена продукція цими кооперативами має невеликий термін зберігання на відміну від баранини – 2%, свинини – 28%, цукру – 26%.

В Україні приділяється значна увага розвитку кооперативів, що пов'язано з тим, що існують багато проблем невеликих товаровиробників фермерів та індивідуальних підприємців:

1. Слабке інституційне оточення: відсутні або не сприятливі закони, відсутність нейтрального арбітражу, низька довіра.

2. Типові обмеження малих підприємств: непристосованість до ризиків, потреба в виробництві їжі для споживання та продажу, низький рівень освіти, відсутність фінансових резервів.

3. Високі операційні витрати: відсутність ринків, нерозвинена інфраструктура, слабкі можливості для продажів.

4. Недостатні послуги для розвитку бізнесу: кредити, технічний супровід, ринкова інформованість, обмеження якості продукції.

Мета діяльності кооперативу це в першу чергу подолання бар'єру між невеликими виробниками сільськогосподарської продукції та ринком збуту сільськогосподарської продукції.

По друге – ринок встановлює для виробників сільськогосподарської продукції вимоги як для промислового виробництва, а саме максимізація доходів та мінімізація вартості виробництва а також високі вимоги до менеджменту.

По третє – сучасні умови та глобалізаційні процеси ставлять нові виклики стосовно якості сировини та безпеки продуктів харчування.

По четверте - трейдери намагаються поєднати бажання клієнтів з товарами що постачаються та відповідають вимогам.

При створенні кооперативу його засновники стикаються з наступними проблемами:

- недостатність кооперативного духу та відповідальності членів кооперативу, тому, що відмінною рисою кооперативу є те, що його члени повинні мати високий ступінь довіри до організації, особливо невеликих підприємств чи маленьких кооперативів;
- слабка структура менеджменту та управління;
- недостатнє бізнес-планування та орієнтації на конкретні ринки;

- недостатність фінансових можливостей та розуміння банків кредитування кооперативів, тому що банки не бажають ризиків по великому грошовому кредитуванню кооперативів;
- недостатність побудови системи логістики, транспорту, перерозподілу виробленої продукції та її реалізації;
- недостатність масштабності виробництва, що негативно впливає на формування партій продукції та занижує ціну реалізації.

Необхідно також звернути увагу на таку важливу проблему для роботи кооперативу як недостатність фінансового забезпечення. Для того щоб кооперативи стали привабливими для банків, необхідно встановити сильну управлінську структуру, яка впроваджує економічні принципи такі як самофінансування та капіталізація, належний фінансовий менеджмент та постійна і прозора комунікація з членами кооперативу. За таких умов банки будуть більш лояльними щодо надання кредитів для розвитку діяльності кооперативів.

Що можна віднести до факторів успішної діяльності кооперативів, це: слідування економічним та бізнес принципам; постійна бізнес дисципліна (політика нульових втрат та капіталізації); належна структура управління; відокремлення керівництва та менеджменту; налагодження комунікації між членами; прозоре бізнес законодавство.

Аналізуючи міжнародний досвід можна підкреслити, що на розвиток кооперативного руху в світі вплинули європейські емігранти, які привнесли ідеї кооперації в ту країну ,в яку вони іммігрували. Не треба також забувати, що важливим в роботі кооперативів є освіта його членів, а саме нахил на тренінги, додаткову освіту, дослідження. Тому в країнах з розвиненим кооперативним рухом від одного до п'яти відсотків прибутку виділяється на освітні програми.

Що можуть дати дрібним виробникам та фермерам кооперативи та об'єднання побудовані на кооперативних засадах:

- супровід діяльності;

- аналіз та ідентифікація потреб розвитку;
- довгострокову підтримку;
- мобілізацію та координацію дій по підтримці;
- координована підтримка спеціалізованих агенцій;
- кредитування та мікрокредитування;
- сприяння координації ланцюга постачання;
- прискорення процесів (переговори, брокерінг, медіація);
- лобіювання змін;
- сприяння більш сприятливим політикам розвитку.

Для розвитку кооперативів важливим також є інноваційність. Базовими типами інновацій є: селекційно-генетичні, виробничо-технологічні, організаційно-управлінські, економіко-соціологічні інновації. Різноманітні інновації знаходять своє застосування в сільському господарстві, але цей процес має в основному точковий характер. Регіональний ринок інновацій може бути представлений:

- інфраструктурою (включає в собі фінансові, маркетингові організації як організації, що сприяють інноваційному розвитку);
- споживачами інновацій (різноманітні сільськогосподарські підприємства та організації);
- виробниками інновацій (науково-дослідні установи, бізнес інкубатори);
- регіональними регуляторами ринку інновацій (спеціально уповноважений орган управління).

Особливостями ринку інновацій є прагнення використовувати інновації світового рівня для розвитку кооперації, незалежно від того в якому регіоні чи в якій країні вони впроваджуються. Інновації в кооперації повинні бути ефективними, а критеріями ефективного використання інновацій має бути достатнє, на даний період та при даних умовах, збільшення конкурентоздатності виробленої сільськогосподарської продукції. Іншим критерієм ефективності інновацій є її спрямованість на більш високі стандарти споживання. Створення та управління ринком інновацій в

підсумку може привести до підвищення рівня розвитку кооперативів в Україні.

На жаль кооперативи не є панацеєю від всіх проблем малого фермерства чи дрібного виробництва тому що держава має свої власні зобов'язання по розбудові інфраструктури та освіти громадян. Кооперативи потребують відповідного інституційного оточення та прямих законів, які сприяють розвитку, активної участі фермерів, через те, що якщо вони не хочуть або не можуть співпрацювати разом та не знайдуть точок доступу у них не буде ефективної діяльності. Важливим є також те, що кооперативи повинні платити за сільськогосподарську продукцію чи кредитувати своїх учасників (фермерів, дрібних виробників) вчасно, в іншому випадку, фермери будуть продавати товар стороннім покупцям.

Незважаючи на проблеми, пов'язані з існуванням кооперативів, вони продовжують бути важливими як для держави, так і для малого бізнесу на глобальних ринках, стають всесвітньо популярними, стають основними елементами в ланцюгу постачання.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. В результаті проведеного дослідження, слід відзначити гостру необхідність у підтримці створення та функціонування сільськогосподарських кооператив, у зв'язку з тим, що розвиток сільськогосподарської кооперації приведе до:

- покращення економічної ситуації в кооперативах;
- сприяння експорту продукції сільськогосподарського виробництва;
- підвищення конкурентоспроможності національних виробників за рахунок поліпшення якості та безпеки продукції шляхом впровадження інноваційних механізмів;
- сприяння зростанню конкурентоспроможності вітчизняних товаровиробників на внутрішніх і зовнішніх ринках.

Розвиток кооперації буде сприяти розбудові фермерських господарств, дрібних товаровиробників, формування для них сприятливої

ринкової інфраструктури; сприяння розвитку сільської місцевості. Перспективи подальших досліджень ми вбачаємо в поглибленні питань економічної ефективності діяльності кооперативів та можливості їх роботи в умовах земельної реформи.

Список літератури.

1. Зіновчук В.В. Організаційні основи сільськогосподарського кооперативу. Видання друге: доповнене і перероблене / В.В.Зіновчук. К.: Логос, 2001. - 380с.
2. Малік М.Й. Проблемні питання розвитку кооперацій та інтеграційних відносин в АПК // М.Й.Малік, Ю.Я.Лузан // Економіка АПК. - 2010. - №3. - С.3. - 14.
3. Малік М.Й., Зіновчук В.В. Кооперативні відносини в аграрному секторі // Сучасна аграрна політика України: проблеми становлення / За ред. П.Т. Саблука, В.В. Юрчишина. - К., 1996. - 374 с.
4. Месель-Веселяк В.Я. Форми господарювання в сільському господарстві України (результати, проблеми, вирішення) // Економіка АПК. - 2012. - № 1. - С. 13 – 22.
5. Гриценко М.П. Сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи: створення і діяльність. - К., КОАДС, 2005. - 68 с.
6. Гриценко М. П., Малік М. Й., Пулім В. А. Сільськогосподарськ кооперація: проблеми, шлях розв'язан / М. П. Гриценко, М. Й. Малік, В. А. Пулім // Економік АПК. - 2007. - № 1. - С. 51-58.
7. Трегобчук, В. Інноваційно-інвестиційний розвиток національного АПК: проблеми, напрями і механізми [Текст] / В. Трегобчук // Економіка України. – 2006. – №2. – С. 4-12.
8. Інноваційні трансформації аграрного сектора економіки : [монографія] / [Шубравська О. В., Молдован Л. В., Пасхавер Б. Й. та ін.] ; за ред. д-ра екон. наук О. В. Шубравської ; НАН України, Ін-т екон. та прогнозув. – К., 2012. – 496 с.

Список літератури (References)

1. Zinovchuk, V.V. (2001) Organizational fundamentals of the agricultural cooperative. Second Edition: Completed and Transformed, Logos, Ukraine.
2. Malik, M.Y. Lusan, Y.Y. (2010) «Problematic issues of development of cooperatives and integration relations in agroindustrial complex», Economy of agroindustrial complex, Vol. 3, pp. 3 – 14
3. Malik, M.Y., Zinovchuk, V.V. (1996) Cooperative Relations in the Agrarian Sector, Kyiv, Ukraine.
4. Mesel-Veselyak, V.Y. (2012) “Forms of management in agriculture of Ukraine (results, problems, solutions”, Economy of agroindustrial complex , Vol. 1, pp. 13 - 22.
5. Gritsenko, M.P. (2005) Agricultural servicing cooperatives: creation and operation. KOADS, Ukraine.
6. Gritsenko, M.P., Malik, M. Y., Pulim, V.A. (2007) “Agricultural cooperation: problems solved”, Economy in the agroindustrial complex, Vol, pp. 51-58.
7. Tregobchuk, V. (2006) Innovative-investment development of the national agroindustrial complex: problems, directions and mechanisms, Economy of Ukraine, Vol 2, pp. 4-12.
8. Shubravskaya, O.V., Moldovan, L.V., Paskhaver, B.Y. (2012) Innovative transformations of the agrarian sector of the economy: [monograph], National Academy of Sciences of Ukraine, Institute of Economics. And predicting, Ukraine.